

Dainius JUNEVIČIUS

DVI FIGŪROS IŠ FOTOGRAFIJOS LIETUVOJE KŪDIKYSTĖS LAIKŲ

Fotografijos tyrinėtojas Dainius JUNEVIČIUS pristato du asmenis, įėjusius į Lietuvos fotografijos istoriją ir stovėjusius prie jos lopšio – šveicarų pedagogą ir muzikos kritiką François MARCILLACĄ (1817–1876), padariusį vienas pirmųjų Verkių dvaro nuotraukų, bei Lietuvoje dirbusį dagerotipininką Carlą NEUPERTĄ (1803–1858), Lietuvoje buvusį 1851 ir 1855 metais.

TWO FIGURES FROM THE INFANCY OF LITHUANIAN PHOTOGRAPHY

Photography researcher Dainius JUNEVIČIUS presents two people who entered the history of Lithuanian photography and nurtured it: the Swiss pedagogue and music critic François MARCILLAC (1817–1876), who took one of the first pictures of the mansion at Verkiai, and the daguerreotypist Carl NEUPERT (1803–1858), who worked in Lithuania from 1851 to 1855.

Didžiojo Johano (Johannes) Gutenbergo sugalvotu būdu iki 1501 metų išspausdintas knygas vadina inkunabulais, nes *incunabula* lotynų kalba reiškia vystyklus arba lopšį. Inkunabulai nusipelnė ypatingos pagarbos tarp knygos istorikų. Fotografijoje tokios vystyklų ar lopšio stadijos atitikmuo gali būti keliolika dagerotipijos klestėjimo metų, o fotografijos inkunabulais galime laikyti Louis Daguerre'o išrastu būdu sukurtus dagerotipus. Dagerotipija – fotografija ant sidabro plokštelių, kurių paviršiuje sudarytos šviesai jautrios sidabro druskos. Eksperimentai su šviesai jautriomis cheminėmis medžiagomis vyko gerokai anksčiau, jau 1835 metais buvo pasiekta gerų rezultatų, bet apie Daguerre'o išradimą pasauliui paskelbta 1839-ųjų rugpjūčio 19 dieną bendrame Meno akademijos ir Prancūzijos mokslų akademijos posėdyje. 1839-ieji laikomi fotografijos gimimo metais. Apie 1855-uosius dagerotipiją išstūmė kitas, pigesnis ir paprastesnis būdas – nuotraukų spausdinimas ant popieriaus iš neigatyvinių plokštelių.

Skaitytojams priminsiu kelis tolesniam pasakojimui svarbius faktus. Daugiausia informacijos apie dagerotipiją Lietuvoje paskelbta dar 1997 ir 1999 metais pasirodžiusiuose straipsniuose žurnale „Kultūros barai“¹ ir lenkų kalba „Dagerotyp“² bei vėlesniuose leidiniuose³. Žinios apie dagerotipiją Lietuvą pasiekė labai greitai. Pirmoji publikacija Vilniaus spaudoje dagerotipiją aprašė 1839 metais, ir jau tu pačių metų rugsėjį galėjo būti atliktos pirmosios fotografijos. 1840-aisiais Vilniuje jau tikrai buvo parodytas pirmasis iš užsienio atvežtas dagerotipinis atvaizdas. Pirmieji keliaujantys dagerotipininkai Vilniuje pasirodė 1843-aisiais, pirmoji nuolatos veikianti studija atidaryta 1845-aisiais. Dagerotipinės nuotraukos dar buvo brangios ir prieinamos vien pasiturintiems žmonėms. Iš rašytinių šaltinių bei išlikusių atvaizdų žinome, kad fotografavosi grafai Römeriai, Tiškevičiai, dvarininkai Burbos, Oskierkos, Vrublevskiai, Ruseckai ir kiti. Nors fotografuota daugiausia asmenys ar žmonių grupės, buvo padaryta ir patatų nuotraukų.

Dalis Lietuvoje esančių dagerotipų buvo aprašyti Lietuvos nacionalinio muziejaus fotografijos rinkinių kataloge⁴, o visi suregistruoti jau cituotame kataloge „Dagerotipai, ambrotipai, ferotipai Lietuvos muziejuose“. Jame aprašyta keliasde-

šimt dagerotipų. Išliko tik portretinės žmonių nuotraukos, bet ne visos jos darytos Lietuvoje. Vienas portretas yra ypatingai retas – tai stereoskopinė (erdvinė) užsienyje daryta Bartolomejaus Bieniovskio nuotrauka. Nors žinome bent aštuonių Lietuvoje veikusių dagerotipininkų pavardes, išlikę vien tik Carlo Neuperto fotografuoti darbai. Be dviejų Lietuvos nacionaliniame muziejuje saugomų Neuperto dagerotipų, dar du yra Varšuvos nacionaliniame muziejuje.

Šiek tiek daugiau papasakosiu apie du asmenis, įėjusius į Lietuvos fotografijos istoriją ir stovėjusius prie jos lopšio.

MAŽIAU PASLAPTINGAS MARCILLACAS

Lietuvos fotografijos istoriografijoje, sekant Wanda Mosakowska⁵, kartojamas 1853 metų sausį Varšuvos spaudoje paskelbtoje fotografijos istorijos apybraižoje⁶ Boleslavo Podčasinskio (Bolesław Podczaszyński, 1822–1876) minimas faktas, kad 1839-ųjų vasarą jis pas kunigaikštį Ludvigą Wittgensteiną (Ludwig Adolf Friedrich zu Sayn-Wittgenstein-Sayn, 1799–1866) matė tikriausiai pirmąjį mūsų krašte dagerotipijos aparatą, kuriuo kunigaikščio vaikų guvernantas Marcillacas dagerotipavo Verkių rūmus. Podčasinskio pasakojimas skamba įtikinamai, nors rašytas praėjus keliolikai metų nuo vaizduojamų įvykių. Jo tėvas, architektas Karolis Podčasinskis, vėliau dalyvavęs perstatant Verkių rūmus, tuo metu buvo pasitraukęs iš architektūros, gyveno kaime ir užsiėmė žemės ūkiu, o vaikai buvo likę Vilniuje⁷, tad visiškai realu, kad Boleslavas galėjo leisti laiką kartu su Wittgensteinų vaikais. Marcillacas negalėjo fotografuoti anksčiau, nei rinkoje pasirodė pirmieji aparatai. Tai turėjo būti gal net rugsėjo mėnesį⁸. Wittgensteinai, viena turtingiausių šeimų visoje Rusijoje, tikrai galėjo sau leisti įsigyti dagerotipijos aparatą.

Ilgą laiką jokių papildomų tiesioginių ar netiesioginių įrodymų daugiau nepasirodė. Neseniai hab. dr. Rūta Janonienė, rinkdama medžiagą apie Verkių rūmus, rado ir pasidalijo reikšminga žinia apie Boleslavo Podčasinskio minimą guvernantą François Marcillacą, kuri padėjo rasti tris papildomus šaltinius. Trumpos Marcillaco biografijos pateikiamos Ženevos akademijos rektoriaus žurnale⁹, Rémy Camposo studijoje apie

Carlo Neuperto (1803–1857) dagerotipas. Malmė (?), apie 1850, Staffano Benedictssonso rinkinys Lunde, Švedija.

Christiano Benedictssonso (1822–1899) portretas. Vyras rankoje laiko dirbtinę gėlę.

Christianas Benedictssonas dirbo (apie 1840–1854) Malmės pašte, vėliau buvo pietų Švedijos miestelio Hörby pašto viršininkas. 1871 m., būdamas našlys su penkiais vaikais, vedė 21 metų Viktoriją Mariją Bruzelius (1850–1888), būsimą švediškojo realizmo pradininkę, rašiusią Ernst Ahlgren slapyvardžiu

pirmuosius Ženevos konservatorijos veiklos metus¹⁰ ir šveicarų moralės filosofo Henri-Frédérico Amielio (1821–1881) dienoraščių komentaruose¹¹. Sužinome, kad François Marcillacas buvo šveicarų pedagogas ir muzikos kritikas, gimęs Ženevoje 1817 metų gegužės 1 dieną. Jis buvo muzikos prekių parduotuvių Ženevoje ir Lozanoje savininko Nicolas Marcillaco ir Louise Jaqueline Pirsch sūnus. Nuo 1832-ųjų rugpjūčio 5-osios iki 1834-ųjų studijavo Ženevoje filologijos fakultete, 1834–1835 filosofijos fakultete, 1835-ųjų vasarą eksternu išlaikė filosofijos egzaminus, 1836-ųjų sausį jam išduotas diplomai, taigi pradėjo dirbti ir apie dešimtį metų praleido dirbdamas pas Wittgensteinus: 1836-aisiais buvo pradžios mokytojas (*instituteur*), 1837–1846 kunigaikščio Louis de Wittgensteino sekretorius Sankt Peterburge, 1847 – auklėtojas (*précepteur*) Vilniuje. 1847-ųjų kovo 18-ąją Ženevoje vedė Mariją Rutkowską iš Sankt Peterburgo.

Sugrįžęs į Ženevą Marcillacas mokytojavo įvairiuose pensionuose, 1860 metais turėjo muzikos ir muzikos instrumentų

parduotuvę Milane, nuomojusią pianinus, arfas ir kitus instrumentus. Aktyviai dalyvavo kultūriniame Ženevos gyvenime, reguliariai rašė į „Journal de Genève“. Įvairios pedagoginės literatūros autorius. Pirmasis kūrinys, pasirodęs 1853 metais, buvo skirtas svarbioms istorinėms asmenybėms¹². Vėliau parašė trumpą graikų ir romėnų literatūros istorijos vadovėlį aukštesniajai mergaičių mokyklai¹³ ir daugelio leidimų susilaukusių (pirmas Lozanoje 1871, o aštuonioliktas – 1912!) prancūzų literatūros vadovėlį¹⁴.

Nuo 1852 metų buvo Ženevos konservatorijos komiteto narys, o nuo 1863-ųjų iki mirties – šio komiteto viceprezidentas. Svarbiausias Marcillaco darbas muzikos srityje – „Šiuolaikinės muzikos bei žymių Italijos, Vokietijos ir Prancūzijos muzikų istorija nuo krikščionybės eros iki mūsų dienų“, išleistas paskutiniais jo gyvenimo metais Ženevoje¹⁵.

Marcillacas mirė Ženevoje 1876 metų kovo 9-ąją. Kitą dieną paskelbtame nekrologe pabrėžiama, kad Marcillacas buvo žymus mokytojas ir puikus muzikas. Jis nesitenkino vien

Carlo NEUPERTO (1803–1857) dagerotipas. Druskininkai (?), apie 1854. *Muzeum Narodowe w Warszawie*, nr inw. DI 127210 MNW. Stovi iš kairės Mečislovas Svientožekis (Mieczysław Świętorzecki, 1814–1862) su žmona Olimpija Oskierkaite (Olimpia z Oskierków Świętorzecka, 1830–1912), jo tetos Aleksandros vyras Viežbovskis (Wierzbowski). Sėdi Mečislovo motina Justina Svientožekienė (Justyna Świętorzecka ze Chmielewskich, 1793–?) ir teta Aleksandra Svientožekytė Viežbovska (ze Świętorzeckich Wierzbowska)

muzikavimu, bet buvo aistringai pasišventęs muzikos istorijos tyrimui¹⁶.

Pirmojo Vilniuje su dagerotipijos aparatu dirbusio François Marcillaco biografai apie Rusijoje praleistus metus rašo mažai, o fotografavimo Verkiuose epizodas, suprantama, visiškai neminimas. Dar neišblėsta viltis, kad archyvuose ar asmeninėse kolekcijose galima rasti dokumentų, kurie papildys mūsų žinias apie Marcillaco buvimą Verkiuose.

DAGEROTIPININKAS CARLAS NEUPERTAS IR JO KELIONĖ APLINK BALTIJOS JŪRĄ

Carlo Neuperto, kito Lietuvoje dirbusio dagerotipininko, likimas kitoks. Tai kelias profesijas išbandęs, ilgai vienoje

vietoje neužsibuvęs keliautojas, kurio buvimo pėdsakų liko daugelyje Šiaurės Europos miestų. Per Lietuvą, prieš atsirandant nuolatinėms vietinių fotografų ateljė, pervažiavo nemažai dagerotipininkų – apie vienus žinome daugėliau, apie kitus – tik jų pavardes ir skelbimuose pateiktas žinias. Neupertas tarp šių pravažiuojančių ir dažnai nebegrįžtančių fotografų užima ypatingą vietą. Yra išlikę net keturi tikriausiai Lietuvoje fotografuoti jo darbo dagerotipai, tikrai žinoma, kad Lietuvoje jis buvo 1851 ir 1855 metais.

Carlas Neupertas buvo tarptautinė figūra: tai Danijos pilietis, dirbęs aktoriumi Prahoje ir Hamberge, dagerotipijos išmokęs Christianijoje, dirbęs keliose vietose Norvegijoje, per Švediją nuplaukęs į Rusiją, čia turėjęs kompanioną pran-

cūza, iš Sankt Peterburgo keliavęs į Suomiją, Estiją, Latviją, kelerius metus praleidęs Lietuvoje ir taip apkeliavęs Baltijos jūrą, paskutiniaisiais gyvenimo metais grįžęs į gimtąjį miestą. Jo gyvenimo istoriją galima rekonstruoti iš paliktų pėdsakų: jo paties skelbimų laikraščiuose, spaudos pranešimų, įrašų laivų žurnaluose, keleto paminėjimų archyvuose dokumentuose ir, žinoma, jo paties darbų. Neupertas veiklą tyrė Norvegijos¹⁷, Suomijos¹⁸ fotografijos istorikai, jis įtrauktas į Estijos fotografijos istoriją¹⁹. Išsamiausia aktoriaus, dirbtinių gėlių fabrikanto ir dagerotipininko Neupertas gyvenimo aprašymą pateikė mus jau palikęs vokiečių tyrinėtojas Uwe Steenas (1938–2002) gana retame ir nelengvai prieinamame leidinyje²⁰. Savo straipsnyje jis panaudojo ankstesnių istorikų darbus ir labai daug Vokietijos, Norvegijos, Danijos, Švedijos bei Suomijos šaltinių – tyrimų, spaudos pranešimų, Šlėzvigio žemės archyvų dokumentų, įtraukė ir tuo metu turėtas žinias apie Neupertą buvimą Lietuvoje.

Lietuvos skaitytojams Neupertą pristatysiu remdamasis Uwe's Steeno studija, užsienio fotografijos istorikų tyrimais²¹, papildydamas naujomis žiniomis iš internete prieinamos suskaitmenintos Suomijos, Estijos bei Latvijos periodinės spaudos.

Carlas Neupertas gimė 1803 metų spalio 24 dieną juvelyro šeimoje Šlėzvigio mieste tuo metu Danijai priklausančioje Šlėzvigio kunigaikštystėje. 1812 metais šeima persikėlė į netoliese esantį Rendsburgą, Carlas čia pradėjo lankyti mokyklą. Baigęs mokslus tapo aktoriumi, vaidino Karališkajame nuolatiname teatre Prahėje. Čia susipažino su savo pirmąja žmona, to paties teatro aktore Johanne Magdalen Neumannes, kilusia iš Saksonijos. Susituokė 1832-ųjų sausio 7 dieną Šlėzvigė. 1832 metais jaunų aktorių šeima gavo darbą Hamburgo teatre.

Beveik nežinoma, ką Carlas veikė iki 1843-ųjų, kai, jau tapęs našliu, 1842-ųjų pabaigoje ar 1843-ųjų pradžioje persikėlė į Norvegijos sostinę Christianiją (dabar – Oslo). Tuo metu čia jau gyveno jo jaunesnis brolis Hermannas Christianas, Christianijoje atidaręs muzikos prekių parduotuvę, o prieš tai Hamburgo teatre dirbęs muzikantu ir aktoriumi. Christianijoje gyveno ir jo vienintelė sesuo Marie, 1836 metais ištekėjusi už danų vargonų meistro Petro Adolfo Albrechsono. Atvykęs į Christianiją Carlas vedė antrą kartą, bet ir santuokoje su Anna Cardine Rosenbusch nesusilaukė vaikų. Christianijoje Carlas vertėsi dirbtinių gėlių gamyba, tačiau išmoko ir naujos profesijos – dagerotipijos, kuria užsiėmė visą likusį gyvenimą. Jo mokytojas buvo geriausias Hamburgo dagerotipininkas Carlas Ferdinandas Stelzneris, atvykęs į Christianiją 1843-ųjų rugsėjo 10 dieną ir čia praleidęs mėnesį. Dagerotipijos jis buvo išmokęs Paryžiuje iš paties L.M. Daguerre'o. Trumpai, vos kelias savaites, pasimokęs dagerotipijos, tobulinosi savarankiškai ir 1844-ųjų gegužės viduryje pasirodžiusiame skelbime spaudoje jis, jau dagerotipininkas Neupertas, pranešė, kad po aštuonių mėnesių eksperimentų gali patikimai daryti geros kokybės darbus. Gal todėl, kad Christianijoje buvo dar du konkurentai, gal kad vasaros mėnesiais provincijoje ir kurortuose buvo daugiau galimybių uždirbti, savo ateljė jis netrukus uždarė ir birželio 10 dieną išsirošė į gastroles.

Per Kristiansandą ir Bergoną (čia jis praplaukė 1844 metų birželio 25 dieną) Neupertas pasiekė Trondheimą. Bergone dar įdėjo skelbimą į vietos laikraščius, kad grįždamas atgal čia fotografuosiąs. Galutinį tikslą pasiekė tų pačių metų liepos 2-ąją ir tapo pirmuoju Trondheime pasirodžiusiu dagerotipininku. Po

mėnesio uždaręs ateljė, rugpjūčio 15-ąją išplaukė į Bergoną, kurį pasiekė rugpjūčio 18-ąją. Čia po penkių dienų atidarė jau trečią savo kilnojamąją studiją. Bergone labai išsamiai skelbime jis informavo dirbęs Rocherio sukurtu naujaušiu ir geriausiu pripažintu metodu ir „fiksuojančiu auksu“ (taip buvo vadinamas gyvsidabriu išryškinto atvaizdo apdorojimas aukso chloridu, suteikiantis atvaizdai patvarumo ir malonesnį atspalvį). Konkurencija nepatenkintas vietos optikas Fredrikas Ulrikas Kroghas vietiniame laikraštyje pabrėžė savo profesionalumą ir menkinio dirbtinių gėlių gamintoją. Bergone Neupertas išbuvo visą rugsėjį ir su paskutiniu prieš žiemą plaukiančiu laivu spalio 1-ąją per Kristiansandą išplaukė į Christianiją. Nors dirbtinių gėlių verslo Norvegijos sostinėje nemetė, 1845-ųjų vasario, kovo, balandžio ir gegužės mėnesiais reklamavo tik savo dagerotipijos ateljė.

Manoma, kad 1845-ųjų pabaigoje arba 1846-ųjų pradžioje Carlas Neupertas iš Christianijos atvyko į Peterburgą ir čia atidarė ateljė. Gali būti, kad pakeliui buvo sustojęs ir fotografavo Malmėje. 1847 metų kovą Neupertas tapo vokiečių / prancūzų fotografo Šenfeldo (Wilhelmas arba Guillaume'as Schonfeldtas / Schennfeltas; 1810–1887) kompanionu²². Šenfeldas į Sankt Peterburgą atvyko 1843-iaisiais iš Paryžiaus. Įdomu, kad prieš Neupertą Šenfeldo kompanionu nuo 1845-ųjų buvo fotografas iš Vienos Friedrichas Danneris, kuris 1844-ųjų gruodį buvo apsistojęs Vilniuje. Jei Neupertas susitiko su Danneriu, galėjo iš jo sužinoti apie Baltijos šalis, į kurias jis vėliau patraukė.

Kompanionai abu drauge ir kartkartėmis atskirai išvykdamo iš Sankt Peterburgo fotografuoti ir aplinkinius miestus. Pirmoji kryptis – Estijos miestai ir kurortai. 1847-ųjų birželį jie nuvyksta į Wesenbergą²³ (dabar Rakverė). Iš čia maudymosi sezono metu nuo liepos 23 iki rugpjūčio 1 dienos būna Revelyje (dabar Talinas), nuplaukia į Helsinkį, grįžta į Pernu, o sezonui pasibaigus vyksta į Dorpatą (dabar Tartu), Rygą, Mintaują (dabar Jelgava) ir galbūt kitus Estlandijos ir Kurliandijos gubernijų miestus. Iš Jelgavos buvo visai netoli į Panevėžį ir Šiaulius, bet apie apsilankymą šiuose miestuose nežinoma.

1848 metų pradžioje Neupertas fotografavo Dorpato mugėje, o liepos mėnesį „Carl Neupert ir Co“ vėl dirbo Helsinkyje. Nors Helsinkyje planavo pabūti vos kelias savaites, darbą pratęsė iki rugpjūčio 18-osios. Po to atsidūrė Turku, 1848-ųjų spalį ir lapkritį vėl tenkino Helsinkio publikos poreikius. 1849-ųjų sausį siūlė savo paslaugas Oulu, vasarį Hamerlinne, o gegužę abu kompanionai dar kartą pasirodė Abo ir dirbo čia iki birželio pradžios. Birželio 23-ąją Neupertas gavo pasą kelionei į Rygą. Antroje 1849 metų pusėje Rygos laikraščių skelbimuose titulavosi Peterburgo dagerotipininku ir skelbėsi dirbęs Rygoje ir Liepojoje. 1850 metų liepą Dorpato laikraštis „Das Inland“ pranešė, kad Peterburgo fotografas Neupertas dirba Liepojoje ir po to per Vilnių ir Varšuvą vyks į Rusijos rytus²⁴. Varšuvos fotografijos istorija gerai ištirta²⁵, tačiau Neupertas pavardės joje nėra, tad Varšuvoje jis tikriausiai ir nesilankė.

1851 metų vasaros pradžioje Vilniaus laikraštyje „Kurier Wileński“ buvo išspausdintas tokio turinio skelbimas:

Karolis Neupertas, dagerotipininkas iš Norvegijos, išvykdamas porai mėnesių prie Druskininkų vandens, turi garbės pranešti gerbiamai Publikai, kad grįžęs iš Druskininkų galės dar trumpą buvimą Vilniuje laiką savo talentu tarnauti, traukdamas portretus savo naujai išrastu būdu, kaip jau įrodė savo sugebėjimus šiame mieste. 1851 m. birželio 22 d.

Vasilijaus von Rotkircho piešinys iš rankraščio „Užrašai apie Druskininkus“, 1854, VUB RS, f. 3: Traktatai ir mokslo darbai, b. 254. Po piešiniu užrašas: „Kunigaikščių kolekcija išsigando, pritilo, ir... o stebukle (!) atsispaudė plokštelėje taip puikiai, kad jai būtų žemai nusilenkęs Hoghartas“ (Iš: Reda Griškaitė. Mineralinis miestelis, arba Kurortinės kultūros pradžia Lietuvoje, p. 248)

Skelbimas pasirodė birželio 26 d. numeryje ir buvo kartojamas aštuonisk kartus per visą vasarą iki rugpjūčio 7-osios. Galima manyti, kad tuo metu Neupertas fotografavo Vilniuje ir Druskininkuose, o rudenį ruošėsi išvykti ieškoti užsakymų kur nors kitur.

1855-aisiais jo pavardę vėl aptinkame Vilniuje. Tais metais Vilniaus policmeisterio sudarytame Vilniuje gyvenančių svetimšalių sąraše minimas Danijos pilietis dagerotipininkas Neupertas²⁶. Ar taip trumpai apsisitojo keliaudamas namo, ar į Vilnių atvyko anksčiau? O gal nebuvo išvykęs? Nežinome, kur jis buvo ir ką veikė tarp 1851 ir 1855 metų. Mums prieinamoje to laikotarpio spaudoje neaptikome jokių Neuperto skelbimų. Spėliotinos įvairios versijos: galėjo būti jau susikūręs klientūrą Druskininkuose ir Vilniuje, tad nereikėjo dėti skelbimų į laikraščius; galėjo būti išvykęs į rytus, o gal gyveno Vilniuje, bet dėl silpstančios sveikatos jau nebefotografavo.

Ne vėliau kaip 1856-ųjų pavasarį Neupertas, kelionėse praleidęs dvylika metų, sugrįžo į gimtąjį Šlėzvigą. Vietiniame

laikraštyje birželio 17 dieną pasirodė skelbimas, kad jis, kaip „buvęs Prahos karališkojo pastoviojo teatro aktorius“, pasirodysiąs teatro programoje. Mirė Šlėzvigo vargšų prieglaudoje 1857 metų sausio 28 dieną nuo ūmaus proto ir nervų sutrikimo. Tai galėjo būti profesinė liga, kurią sukelia gyvsidabrio garai, naudoti dagerotipams ryškinti²⁷.

Per dvylika metų Neupertas, apkeliavęs visą Baltijos jūrą, ryškiausią pėdsaką paliko Skandinavijoje. Europos dagerotipų sąvade (<http://www.daguerreobase.org>). 2015 metais buvo įtraukti 24 Neuperto daryti dagerotipai iš Norvegijos, Danijos, Suomijos ir Estijos saugyklų. Suomijos nacionalinė istorijos taryba yra užregistravusi ir septynis į šią dagerotipų bazę neįtrauktus, privačiose kolekcijose esančius Neuperto dagerotipus. Dar keturi Neuperto daryti dagerotipai yra Lietuvos ir Lenkijos rinkiniuose, vienas žinomas privačioje kolekcijoje Švedijoje. Taigi iš viso iki mūsų dienų išliko ne mažiau kaip 36 dagerotipai. Šiek tiek daugiau nei pusė išlikusių dagerotipų daryti iki jam išvykstant iš Norvegijos 1845

metais, o likusieji – po to, jam būnant Suomijoje, Estijoje, Lietuvoje.

1853 metais Druskininkuose išsijęs ir kurorto gyvenimą fiksavęs Dinaburgo (dabar Daugpilis) tvirtovės karininkas, literatas Vasilijus von Rotkirchas viename „Užrašų apie Druskininkus“ apsakyme aprašė poilsiautojų fotografavimosi sceną. Užrašuose yra ir piešinys, iliustruojantis dagerotipavimo sceną. Jame matome besifotografuojančius žmones ir nugara į mus stovintį vyrą prie dagerotipo aparato²⁸. Piešinys fotografijos istorikams žinomas seniai, publikuotas ir pirmojoje Virgilijaus Juodakio Lietuvos fotografijos istorijos knygoje²⁹, ir naujausioje Margaritos Matulytės bei Agnės Narušytės „Camera obscura“³⁰. Iš tikro tai gan unikalus vaizdas Europos fotografijos istorijoje. Visai galimas dalykas, kad piešinyje pavaizduotas dagerotipininkas yra Neupertas. Visų pirma, jis praktikavo fotografuoti kurortuose. Antra, jis yra vienintelis tuo laikotarpiu Lietuvoje buvęs fotografas, kurio fotografavimą Druskininkuose patvirtina kiti šaltiniai. Nežinome, ar von Rotkirchas tiksliai atvaizdavo jo sutiktą fotografą, ar iš atminties nupiešė kokį nors apibendrintą žmogaus atvaizdą.

Žinomas piešinys, kuriame Carlas Neupertas pavaizduotas maždaug 20 metų anksčiau nei nupieštas Druskininkų piešinys, tačiau jis mums nepadedą išsiaiškinti, ar Druskininkuose nupieštas tas pats asmuo. 1832 metų balandį Neupertų šeimos draugas dailininkas Friedrichas Bernhardas Westphalis savo užrašų knygutėje nupiešė prie mirštančio juvelyro Hermano Neuperto lovos susirinkusius vaikus. Būsimasis fotografas Carlas Neupertas pavaizduotas nosisukęs nuo mūsų, stovintis lovos gale³¹.

Dainius JUNEVIČIUS

¹ Dainius JUNEVIČIUS. Fotografijos raida Lietuvoje 1839–1863 m. // Kultūros barai. – 1997, Nr. 8/9, p. 89–94; Nr. 10, p. 65–69, 6 il.

² Dainius JUNEVIČIUS. Fotografija na Litwie w latach 1839–1863 // Dagerotyp. – Warszawa, 1999, Nr. 8, s. 3–25.

³ Dagerotipai, ambrotipai, ferotipai Lietuvos muziejuose / Sudarytoja – Margarita Matulytė. – Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2000, ir naujausioje knygoje – Margarita MATULYTĖ, Agnė NARUŠYTĖ. Camera obscura: Lietuvos fotografijos istorija, 1839–1945. – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2016.

⁴ Zofija BUDRYTĖ. Lietuvos fotografų darbai XIX a. – 1915 m. Katalogas. – Vilnius, 1985.

⁵ Wanda MOSSAKOWSKA. Początki fotografii w Warszawie (1839–1863). – Warszawa, 1994, t. I, s. 252.

⁶ Bolesław PODCZASZYŃSKI. Kronika sztuki i przemysłu. III // Gazeta Warszawska. – 1853-01-02, Nr. 2, s. 2.

⁷ Vytautas LEVANDAUSKAS. Architektas Karolis Podčasinskis. – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1994.

⁸ Pirmieji Alphonso Giroux firmos aparatai pasirodė prekyboje Paryžiuje tuoj pat po 1839 m. rugpjūčio 19 d. kartu su L.J.M. Daguerre'o brošiūra „Historique et description des procédés du daguerreotype et du diorama“, par DAGUERRE, Paris, 1839. Pagal: Helmut and Alison GERNSEIM, L.J.M. Daguerre: The History of the Diorama and the Daguerreotype. – New York, 1968.

⁹ Suzanne STELLING-MICHAUD. Le Livre du Recteur de l'Académie de Genève: 1559–1878, t. IV. Notices biographiques des étudiants: H-M, Geneve: Librairie Droz, 1975.

¹⁰ Rémy CAMPOS. Instituer la musique: les premières années du Conservatoire de musique de Genève (1835–1859). – Genève: Éditions Université-Conservatoire de musique, 2003.

¹¹ Henri-Frédéric AMIEL. Journal intime; texte établi et annoté par Philippe M. Monnier avec la collaboration de Anne Cottier-Duperrex, Lausanne: l'Âge d'homme; [Paris]: [Centre de diffusion de l'édition],

1976 I. 1839–1851; II. Janvier 1852–mars 1856; III. Mars 1856–décembre 1860; IV. Décembre 1860–mai 1863; V. Mai 1863–octobre 1865; VI. Octobre 1865–mars 1868; VII. Mars 1868–avril 1870; VIII. Mai 1870–février 1872; IX. Février 1872–juin 1874; X. Juin 1874–mars 1877, 1991, p. 1189; XI. Avril 1877–juillet 1879; XII. Juillet 1879–avril 1881.

¹² Galerie historique des peuples, ou, Notices sur les principaux peuples qui ont joué un rôle dans l'histoire: ouvrage rédigé pour servir à l'enseignement de l'histoire d'après la méthode de M. Lévi-Alvarès et pouvant tenir lieu de manuel d'histoire universelle / par F. MARCILLAC. Genève: Jullien, 1853

¹³ Petit résumé de l'histoire de la littérature chez les Grecs et chez les Romains, rédigé spécialement pour les élèves de l'École supérieure de jeunes filles. Geneve, 1870.

¹⁴ Manuel d'histoire de la littérature française depuis son origine jusqu'à nos jours: à l'usage des collèges et des établissements d'éducation. Lausanne: G. Bridel, 1871.

¹⁵ Histoire de la musique moderne et des musiciens célèbres en Italie, en Allemagne et en France depuis l'ère chrétienne jusqu'à nos jours avec un atlas de 22 planches, par F. MARCILLAC. Lausanne: G. Bridel, 1871. Vėlesni leidimai – Paris: Sandoz et Fischbacher, 1876; Paris: Sandoz et Fischbacher, 1881; Paris: G. Fischbacher, 1882.

¹⁶ Faits divers // Journal de Geneve. – 10 mars 1876, Nr. 59, p. 3.

¹⁷ Ragna SOLLIED. Eldre Bergenske fotografer. – Bergen: Eget Forlag, 1967, ir Susanne BONGE. Eldre norske fotografer; Fotografer og amatørfotografer i Norge frem til 1920. – Bergen, 1980.

¹⁸ Sven HIRN. Kameran edestä ja takaa: Valokuvauksen ja Valokuvauksen Suomessa 1839–1870. – Helsinki: The Photographic Museum of Finland, 1972.

¹⁹ Peter TOOMING. Hobedane Teekond: Silver journey. – Tallinn: Valgus, 1990, p. 12–13.

²⁰ Uwe STEEN. Carl Neupert (1803–1857) Schauspieler, Kunstblumenfabrikant und Daguerreotypist // Nordelbingen: Beiträge zur Kunst und Kulturgeschichte Schleswig-Holstein, Bd. 71. – Heide, 2002.

²¹ Dėkoju Norvegijos fotografijos istorijos muziejaus *Preusmuseum* vyriausiajai kuratorei Hannei Holm-Johnsen, Suomijos fotografijos istorijos muziejaus tyrėjai Annei Isomursu, Latvijos fotografijos muziejaus istorikui Peteriui Korsakui, padėjusiems rinkti medžiagą šiam straipsniui.

²² Т.Г. САБУРОВА, И.А. СЕМАКОВА. У истоков фотонискусства. Собрание дагеротипов Государственного Исторического музея. Каталог. – Москва: Арт-Родник, 1999, <https://stereoscop.ru/photograph/шенфельд-вильгельм>.

²³ Wesenberg, d. 11. Juni // Das Inland, 16 Juni, 1847, Nr. 24, S. 531.

²⁴ Libau, d. 29. Juli, Der tüchtige Daguerreotypist Hr. Neupert aus St. Petersburg ist hier ebenfalls beschäftigt und wird von hieraus seinen Weg über Wilna und Warschau nach dem Osten Rußlands nehmen // Das Inland, 7 August, 1850, Nr. 32, S. 507. Neaišku, ką reiškia Osten Rußland. Gal tai spaudos klaida ir turėta galvoje Rytų Prūsija?

²⁵ Wanda MOSSAKOWSKA. Początki fotografii w Warszawie (1839–1863). – Warszawa, 1994.

²⁶ Vilniuje gyvenančių svetimšalių sąrašas. 1855 m. birželis, Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 421, ap. 2, b. 1255, l. 12, 19.

²⁷ Keneth E. NELSON. Mercury and the Daguerreotypist: A modern Assessment // The Daguerreian Annual. – 1994, p. 119.

²⁸ Rankraštis „Užrašai apie Druskininkus“ saugomas VUB RS, f. 3: Traktatai ir mokslo darbai, b. 254, paskelbtas leidinyje: R. GRIŠKAITĖ. Mineralinis miestas, arba Kurortinės kultūros pradžia Lietuvoje. – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003. Piešinys reprodukuojamas p. 249.

²⁹ Virgilijus JUODAKIS. Lietuvos fotografijos istorija (1854–1940). – Vilnius: Austėja, 1994, p. 16.

³⁰ Margarita MATULYTĖ, Agnė NARUŠYTĖ. Camera obscura, p. 66.

³¹ Friedrich Bernhard WESTPHAL. Der Tod des Juweliers Johann Hermann Neupert 1832-04-12, pieštukas, 11,4 x 14,8, Stiftung Schleswig-Holsteinsche Landesmuseen Schloss Gottorf. Inv. Nr. 1948-68 SW.